

УДК 378

DOI: 10.15587/2519-4984.2024.298508

МЕТОДИ І ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

М. Ю. Кабиш

The problem of developing the professionalism of teachers today belongs to the key directions of research in the field of modern pedagogical science. The high quality of teaching in the vocational education system depends on the level of knowledge, pedagogical skill of the teacher, and his/her professional maturity. On the basis of the conducted analysis, it is substantiated that the effectiveness of the development of the pedagogical skill of teachers of general education disciplines of vocational education institutions depends both on the correct definition of goals and content, and on the methods of achieving the goal - teaching methods.

The purpose of the article is the theoretical justification of the main methods and means of developing the pedagogical skill of teachers of general education disciplines of vocational education institutions.

The work characterizes the main functions of teaching methods, analyzes their main classifications, examines familiar, traditional methods (lecture method, story, explanation, training exercises, explanatory conversation, discussion, independent work, instruction, etc.), as well as innovative: simulation and game methods, brainstorming method, problem methods, project method, case method, master class, work in pairs, work in groups, consultations, portfolio, method of situational analysis, coaching, tutoring, etc.

The study revealed that improving the professional skill of teachers of general education disciplines in vocational education institutions is a complex process. The professional skill of a teacher is an individual style, combined with high professional competence, which determines the ability to apply traditional and innovative technologies, to carry out professional activities regardless of the conditions of the social environment and the characteristics of students. That is why explanatory-illustrative, reproductive, and problem-based teaching methods (traditional and innovative) should gradually and purposefully implement cognitive activity, develop and improve professional skills within the framework of formal, non-formal, and informal continuous pedagogical education of teachers of general education disciplines of vocational education institutions

Keywords: pedagogical skill, vocational education, general education, methods, means, techniques, teacher

How to cite:

Kabysh, M. (2024). Methods and means of developing the pedagogical skill of teachers of general education disciplines in vocational education institutions. ScienceRise: Pedagogical Education, 1 (58), 15–21. doi: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2024.298508>

© The Author(s) 2024

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Інноваційні зміни в освітньому процесі, впровадження в систему будь-яких нововведень здійснюються безпосередньо шляхом оновлення та зміни діяльності педагогічних працівників. Ефективність освіти залежить у першу чергу від професіоналізму педагога, його компетентності, педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність – це безперервна робота на основі інновацій, яка формується та вдосконалюється протягом всієї професійної діяльності. Педагогічна майстерність викладача, що є активним учасником освітнього процесу підготовки сучасних фахівців, свідчить про його особистість, досвід роботи, громадянський статус, статус як фахівця, індивідуальності професійної діяльності.

Майстерність педагога не з'являється без докладання зусиль, для його професійного становлення

та вдосконалення необхідне оволодіння новітніми знаннями в галузі педагогіки, психології, філософії освіти, інформатики засобами формальної, неформальної та інформальної освіти. Успішність опанування знаннями і уміннями залежить як від правильного визначення цілей і змісту, так і від способів досягнення мети – методів навчання. В українській педагогічній науці метод (від грец. *methodos* – спосіб пізнання, шлях дослідження) навчання учені розглядають як багатомірне, багатоякісне, поліфункціональне дидактичне явище, один із найважливіших компонентів процесу навчання [1]. Усталено методи навчання визначають як упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності педагогічного працівника і здобувача освіти, спрямовані на ефективне розв'язання освітніх завдань. Для розуміння сутності методу навчання вартує розглянути його в синтезі

прийомів – конкретних навчальних ситуацій, що дозволяють досягти допоміжної (проміжної) мети конкретного методу. Зазвичай, метод характеризує спосіб навчально-пізнавальної діяльності, всі її сторони. Прийом же, у свою чергу, спрямований на розв'язання конкретного, завершеного завдання, яке є складовим усього комплексу завдань. Знання методів і прийомів навчання дає змогу будувати освітній процес так, щоб заохочувати слухачів до придбання нових знань, щоб із зростанням їхніх інтелектуальних надбань розвивалися і їхні пізнавальні здібності.

2. Літературний огляд

Поняття «педагогічна майстерність» є одним з тих, до дослідження яких зверталися і звертається більшість учених, без його уточнення неможливо вести мову ні про професіоналізм, ні про педагогічну діяльність як ключову категорію педагогіки. Основи педагогічної майстерності, поняття сутність, структура та компоненти розкрито вченим І. Зязюном і здобули подальший розвиток у вітчизняних дослідженнях педагогів.

У дослідженні «педагогічна майстерність викладачів закладів професійної освіти» розглядається як *«інтегративна комплексна властивість особистості, що ґрунтується на досконалій професійно-педагогічній компетентності, забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності за рахунок синтезу знань, досвіду, цінностей і якостей педагога та виявляється у творчому розв'язанні професійно спрямованих завдань опанування учнями системою знань з дисципліни загальноосвітньої підготовки задля розвитку ключових компетентностей майбутніх кваліфікованих робітників»* [2].

Важливою передумовою вирішення завдання щодо підготовки висококваліфікованих фахівців є розвиток педагогічної майстерності викладачів закладів професійної освіти та формування їхньої готовності до професійного самовдосконалення, саморозвитку, а отже, – до продуктивної педагогічної діяльності. Масштаб та актуальність досліджуваної проблеми потребує розгляду методів і засобів розвитку цього феномену.

Основний принцип діяльності освітніх систем розвинених країн – це залучення громадянина до навчання, яке триває постійно, впродовж життя. Вчені М. Knowles, Е. Holton, Р. Swanson вважають, що особливості одержання знань зрілих людей настільки вагомі, що прийняті методи навчання дітей непридатні у сфері освіти дорослих. На думку вчених, дорослі більшою мірою орієнтовані на застосування знань; мають значний життєвий досвід, спираючись на який, можна будувати ефективну систему навчання; звикли брати на себе відповідальність за результати навчання; більше умотивовані до навчання; орієнтовані на практичний результат [3].

Вивчення різних інструментів, методів і засобів викладання знаходимо у публікаціях D. Lemov, F. Jones, P. Jones, J. Lynn, F. Jones, B. Jones [4, 5]. Означені вчені вивчали роботу, на їх думку, успішних учителів і запропонували до розгляду найбільш поширені методи навчання. При цьому, зазначають автори, запропоновані методи не є шаблонними, їх необхідно розвивати та вдосконалювати [4]. D.

Lemov свідчить про необхідність вибору «найкоротшого шляху»: таких прийомів навчання, які б дали можливість виконати намічені завдання всім учасникам навчального процесу. Автор пише, що вчителі звикли обирати прийоми навчання, керуючись своїми знаннями, вміннями у викладацькій діяльності, відповідно до актуальної на конкретний момент часу парадигми освіти. Натомість необхідно віддавати перевагу тим методам, які дають змогу здобувачам освіти успішно досягти поставлених цілей [5].

Дослідники V. Teodoro, M. Mesquita опублікували звіт, який ґрунтується на роботі, виконаній у рамках проекту ModellingSpace, а також на освітній та психологічній літературі. Одним із висновків даного звіту є теза, що «педагогічна методика – це складний результат навчання, особистого досвіду та роздумів». Автори констатують, що підготовка вчителів є постійною темою освітніх досліджень та освітньої політики. «Професійний розвиток або професійне зростання є набагато всеосяжнішим поняттям, що дозволяє назвати те, що бажано для професії вчителя» [6].

Більшість аналізованих робіт присвячено різним методам та засобам формування, розвитку професійної майстерності педагогічних працівників закладів освіти. У публікації Gamze Nur İnönü, Hasibe Özlen Demircaп досліджується опитування, як метод навчання, вивчається досвід практики педагогів [7].

У дослідженнях повідомляється, що багатобіжною стратегією навчання та розвитку педагогів є спільна робота вчителів в умовах співпраці для організації додаткових засобів професійного розвитку [8, 9]; освітні інновації [10]; створення професійних навчальних спільнот та вдосконалення системи підготовки вчителів [11]; стратегії підтримки професійного розвитку вчителів щодо осмислення контекстно-орієнтованих методів [12]; врахування педагогічного досвіду та переконання щодо викладання та вивчення науки [13], а також розроблення навчальних модулів, сприяння професійному зростанню вчителів через їх залучення до створення контекстних матеріалів з науки [14]. Дослідження J. Pieters, J. Voogt, & N. Roblin спирається на конкретну базу знань, в якій спільне розроблення навчальних програм професійного розвитку викладачів використовувалося як засіб стійких інновацій у навчальному процесі підготовки педагогів [15].

У сучасних українських публікаціях реалізація ефективного процесу професійної підготовки та удосконалення педагогічної майстерності викладачів, як правило, пов'язана із застосуванням методів та засобів притаманних інноваційним інформаційним технологіям, а питання застосування традиційних методів навчання залишається поза увагою дослідників. При цьому несправедливо, на нашу думку, критикуються репродуктивні методи, наголошується, що таке навчання не розвиває творчу пізнавальну діяльність здобувачів освіти.

3. Мета та завдання дослідження

Метою статті є теоретичне обґрунтування комплексу основних методів і засобів розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Дослідити сутність методів навчання, охарактеризувати їх функції, проаналізувати основні класифікації.

2. Розкрити роль методів навчання для розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти, як традиційних так і інноваційних.

4. Матеріали і методи

Для пошуку джерел інформації дослідження були використані різноманітні ресурси: наукові бази даних Google Scholar, Clarivate, Web of Science, Scopus та інші, що надають доступ до великої кількості академічних статей і досліджень; електронні репозиторії (Електронна бібліотека НАПН України) закладів вищої освіти та наукових установ, де зберігаються автореферати дисертацій, наукові публікації та інші наукові роботи.

Ключові слова: педагогічна майстерність; професійна освіта; загальноосвітня підготовка; методи; засоби; прийоми; викладач.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Організуючи процес оволодіння педагогічними працівниками новітніми знаннями в різних галузях та обираючи оптимальні для того чи іншого етапу розвитку педагогічної майстерності викладачів методи навчання, маємо знати, які функції (у розумінні «призначення») виконує кожен з них, і як їх спрямувати на посилення, наприклад, якоїсь з них. Коротко зупинимось на характеристиці основних функцій методів навчання.

Основною, домінантною функцією методу є *освітня* (навчальна) функція. Вона передбачає застосування таких прийомів, які б забезпечували успішне набування новітніх знань (про основні завдання педагогічного процесу у закладах професійної освіти, засоби розвитку психіки, творчого потенціалу особистості учня; сучасні дидактичні технології, методики відбору та структурування змісту освіти, про особливості застосування сучасних засобів навчання, про критерії, показники оцінювання якості навчальних досягнень учнів, закономірності викладання певного навчального предмета, принципи та технології інклюзивної освіти, форми змішаного навчання, інноваційні методи, форми і засоби виховного впливу на особистість тощо), розвиток умінь (визначати стратегічні, тактичні та оперативні цілі навчання і конкретизувати його результати; продукувати інформаційно-освітні ресурси; обирати зміст навчання відповідно до цілей та пізнавальних можливостей учнів; створювати сприятливе для творчого розвитку учнів інформаційно-освітнє середовище; стимулювати інтерес учнів до самостійності і творчості; розвивати у майбутніх кваліфікованих робітників самостійність і відповідальність за результати навчання; здійснювати прогнозування розвитку освітнього процесу, методів, форм, педагогічних технологій тощо); удосконалення інтелектуальних, перцептивних, комунікативних та інших навичок. Методи навчання розвивають здатності слухачів навчатися – систематично, послідовно і системно підви-

щувати рівень власної викладацької діяльності, а також здатності навчати інших [16].

Спонукальна функція методів навчання визначається основною закономірністю пізнавального розвитку особистості: розвиток пізнавальних процесів і засвоєння знань здійснюється виключно в активній пізнавальній та практичній діяльності. Метод навчання збуджує пізнавальні інтереси здобувачів освіти, розвиває їх пізнавальні потреби, позитивні мотиви навчання. Це досягається шляхом залучення слухачів до розв'язання проблемних ситуацій, складних завдань, подолання перешкод і труднощів у навчанні, до активної участі тих, хто навчається, до дискусійного обговорення проблем.

Виховна функція методів навчання властива кожному способу чи прийому навчальної роботи, вона тісно поєднана з освітньою функцією. Мовиться про те, що в педагогічній практиці процеси навчання і виховання взаємопов'язані: навчаючись, людина виховується, розвивається. На це вказує закон розвивального і виховуючого впливу навчання на тих, хто навчається: «І зміст, і стиль спілкування, і характер завдань – всі компоненти навчання обов'язково впливають на формування орієнтацій, особистісних якостей, духовного світу, здібностей, рис характеру вихованців» [1].

Розвивальна функція методів навчання проявляється в розвитку когнітивної сфери особистості (відчуття, пам'ять, увага, мислення, уява), удосконаленні інтелектуальних умінь (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, порівняння, класифікація тощо).

Отже, методи навчання є явищем багатофункціональним, складним, багатостороннім, тому й «... ознак для їх розподілу за класами або групами може бути багато» [17]. Педагогічній науці відомі десятки класифікацій методів навчання за ознаками, що відображають як зовнішню, так і внутрішню їх сутність. Ми погоджуємося з висновками В. Бондар, що чим більше класифікацій певного педагогічного явища, тим впевненіше можна говорити, що воно глибше і детальніше досліджене ученими [17]. Щойно наведені міркування підтверджують думку про те, що єдиної, остаточної класифікації, яка б враховувала всі ознаки методів навчання, обслуговувала розмаїття діяльностей і викладача (вчителя), і учнів в сучасному освітньому процесі розробити вкрай важко. Станом на сьогодні найбільш обґрунтованими, виправданими часом вважаємо класифікації методів навчання за: домінуючою функцією у навчальному процесі (В. Сухомлинський); джерелом інформації (слово, образ, дія), за допомогою яких опановуються знання (Є. Перовський, Є. Голант); внутрішньою сутністю методів навчання (В. Бондар); цілісним підходом до діяльності у процесі навчання (Ю. Бабанський); пізнавальною активністю і взаємодією вчителя і учнів (С. Бондар). Зважаючи на те, що ці основні таксономії широко відомі педагогічній громадськості, детально виписані у підручниках з педагогіки та дидактики, обмежимося такими положеннями:

– серед відомих класифікацій групування методів навчання за джерелами інформації є найпоширенішою, найбільш прийнятною і зрозумілою;

– за своїми ознаками будь-який метод може бути однозначно віднесений до групи словесних,

наочних чи практичних способів опанування знаннями; у зв'язку з тим, що словесні, наочні, практичні методи повсякчас поєднуються при викладанні, маємо говорити про «домінуючі джерела інформації» як основу, ознаку поділу методів на вказані групи;

– для того, щоб розвинути педагогічну майстерність викладачів до досконалих, вищих рівнів варто послуговуватися комплексом методів навчання, де пояснювально-ілюстративні, репродуктивні способи опанування інноваційних знань і умінь мають системно-послідовно замінюватися пошуковими, дослідницькими методами, створюючи простір для розвитку творчого мислення.

Останнє щойно вказане положення-узагальнення варто пояснити докладніше. Визначаючи методи навчання, дослідники часто надають перевагу інноваційним методам, намагаються застосувати в авторських методах такі сучасні способи навчальної роботи, реалізація яких неодмінно розв'яже усі поставлені завдання (метод проєктів, метод ситуаційного аналізу, метод кейсів, рольові та ділові ігри, метод мозкового штурму, дискусійний метод тощо). Нашими експериментальними дослідженнями підтверджено, що і пояснювально-ілюстративні, і репродуктивні, і проблемні методи навчання мають поступово, цілеспрямовано реалізовувати пізнавальну активність тих, хто навчається.

У процесі експериментальної роботи щодо розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін застосовувалися як узвичаєні, традиційні методи (лекційний метод, розповідь, пояснення, тренувальні вправи, пояснювальна бесіда, дискусія, самостійна робота, інструктаж тощо), так і інноваційні: імітаційно-ігрові методи, метод мозкового штурму, проблемні методи, метод проєктів, кейс-метод, майстер-клас, робота в парах, робота в групах, консультації, портфоліо, метод ситуаційного аналізу, коучінг, тьюторство та ін. Додамо, що і узвичаєна лекція, і пояснення, і розповідь та бесіда мають високу дидактичну цінність за умови, що вони задовольняють певним вимогам. З такими вимогами до узвичаєних способів навчальної роботи викладачів, особливо початківців, варто ознайомити вже на перших заняттях розвитку їх педагогічної майстерності. Коротко висвітливо вказані аспекти.

Пояснення – словесне науково обґрунтоване, доказове повідомлення навчального матеріалу з аналізом властивостей, причин, наслідків, з порівняннями, зіставленнями і висновками. При цьому способі навчання словесний виклад матеріалу має доказовий характер і спрямований на з'ясування суттєвих властивостей, рис, ознак, характеру явищ і процесів. Важливим є те, що доказовість забезпечується переконливістю фактів, логічністю повідомлення, точністю і ясністю думок. Логічність побудови пояснення залежить від обраної педагогом логічної лінії, зокрема: індуктивна логічна лінія визначає перебіг повідомлення від конкретних понять з поступовим переходом до загального абстрактного поняття. У свою чергу, дедуктивна логічна лінія спрямовує пояснення від загального поняття до конкретних його втілень; традуктивна лінія пояснення веде повідомлення нового матеріалу у порівнянні з іншим матеріалом, які

слухачі вже знають; редуktivне пояснення передбачає можливість розгляду високорівневих теорій змістами теорії фундаментальної, певне спрощення теоретичних викладок.

Комплекс вимог до пояснення як методу навчання має включати в себе такі позиції:

1) відібраний для пояснення навчальний матеріал має бути науково достовірним;

2) у перебігу пояснення забезпечується обґрунтованість і доказовість інформації;

3) не допускається як відволікання від логічної лінії для викладу даного питання, так і раптова зміна лінії пояснення при висвітленні основи поняття, що розкривається;

4) послідовність викладу має забезпечувати концентричне чи по спіралі висвітлення змісту навчального матеріалу;

5) при поясненні мова викладача має бути: розсудливою, дискурсивною, з риторичними і проблемними запитаннями; переконливою у висновках, з паузами і повтореннями фраз у найсуттєвіших місцях; з певним емоційним забарвленням; відрізнитися просодійністю [18].

Аналіз практики проведення занять з підвищення кваліфікації викладачів свідчить, що поряд з поясненням досвідчені лектори застосовують *розповідь* – словесний, образний опис предмета, явища чи процесу. Цілі і завдання розповіді як методу навчання досягаються викладачем при дотриманні таких дидактичних вимог [18]:

1) відібраний для розповіді зміст навчального матеріалу має бути таким, що його можна подавати образними фразами;

2) викладач має забезпечити логічну послідовність словесного опису, не допускаючи відхилень від основного напрямку розповіді;

3) при ілюстрації теоретичних відомостей прикладами з життя, освітньої практики слід забезпечувати їхню достовірність для слухачів через посилення на учасників, місце події тощо;

4) розповідь необхідно здійснювати просодійним голосом, емоційно, в міру підсилюючи мімікою, жестами;

5) основні положення в розповіді, на які слід звернути особливу увагу слухачів, варто виразно виділяти інтонацією і підсилювати образно;

6) доцільно час від часу поєднувати пояснення з розповіддю, яка застосовується як фон для викладання теми.

Іншим, не менш важливим словесним методом навчання, що широко застосовується лекторами при підвищенні кваліфікації педагогічних працівників, наставниками молодих викладачів, методистами у школах педагогічної майстерності є *бесіда*. За своєю структурою цей метод складається з словесних запитань і відповідей на них і застосовується, переважно, задля закріплення вивченого матеріалу. Таку *діалогічну* бесіду слухачі можуть проводити між собою, інколи під управлінням викладача. Натомість бесіда може бути і *монологічною*, коли викладач сам ставить запитання і сам на нього відповідає. Така бесіда, як стверджує О. Дьомін [19], широко застосовувалася у закладах професійної освіти 20–30-х років минуло-

го століття як складник *катехізичної* методики (від грецького *κατήχησις* – повчаю, наставляю). Методом монологічної бесіди повідомлявся новий навчальний матеріал, а потім знання закріплювалися шляхом діалогічної бесіди з учнями.

Відтак, діалогічні бесіди поділяють на *катехізи-чну* (репродуктивну), *пояснювальну* (герменічну) і *евристичну*. Катехізичну бесіду застосовують тоді, коли треба по пам'яті чітко відтворити точні знання певних фактів, явищ, подій. Додамо, що цей метод навчання є незамінним в процесі формування понятійної системи предмету чи теми, чи взагалі задля закріплення в пам'яті наукових понять і термінів. Пояснювальна бесіда відрізняється певною логічністю відповіді, для неї характерні такі запитальні слова: поясніть, чому, яка причина, для чого, від чого залежить, у чому полягає, доведіть тощо. Евристична бесіда (від давньогрецького *εἴρηκα* або *ἤρηκα*, буквально «знайшов!») у процесі розвитку педагогічної майстерності викладачів застосовується як діалогічний метод педагогічної взаємодії, що ґрунтується на розв'язанні проблемної ситуації за допомогою основних і навідних запитань. Такі запитання спрямовують мислительну діяльність слухачів, активізують самостійний пошук істини, ведуть до висновку, що містить в собі нове знання. Цей метод вимагає майстерності у виконанні та забезпечує розвиток інтелектуально-творчих здібностей тих, хто навчається, дозволяє їм продуктивно використовувати наявні знання для відкриття нових засобами самостійної мислительної діяльності.

Відтак, система дидактичних вимог до евристичної бесіди як методу навчання включає в себе такі положення:

1) викладач має достеменно знати напрями розв'язання проблемної ситуації та володіти уміннями вести діалог;

2) евристична бесіда застосовується в межах, у яких слухачі мають певні знання;

3) запитання має збуджувати думки слухачів, викликати інтерес до розв'язання проблеми;

4) громіздкі запитання, вкрай прості та такі, які навмисне спрямовують думку слухача на неправильну відповідь, ставити не рекомендується.

Інші, не менш важливі словесні методи навчання (лекційний метод, семінар, робота з книгою, електронним підручником тощо), досить детально виписано в наявних науково-методичних працях [18, 20], і тому не будемо зосереджувати увагу на їх характеристиці. Але зазначимо, що словесні методи навчання переважно використовуються разом з наочністю, а тому коротко висвітлимо найбільш, на нашу думку, актуальні аспекти для занять з розвитку педагогічної майстерності викладачів. Природно, основним засобом педагогічного спілкування є мова, слово викладача. Натомість психологи доводять, і з цим варто погодитися, що «пропускна здатність» зорового каналу у порівнянні зі слуховим приблизно у 7,5 разів вища [21]. Тому є очевидним той факт, що застосування у навчанні наочних посібників дозволяє швидше сприймати і продуктивно запам'ятовувати навчальну інформацію. Залежно від дидактичних завдань розрізняють предметну, знакову, модельну, віртуальну наочність, види якої можуть виконувати компенсаторну, адаптивну, інструментальну

чи інтерактивну функції [21]. Натомість слід підкреслити, що, по-перше, практично завжди наочні методи навчання поєднуються зі словесними; по-друге, домінуюче місце тут займають такі засоби наочності, як ІТ-технології. Справедливо в цьому плані учені О. Дьомін [19] та О. Кошук [22] вказують, що ці засоби наочності забезпечують доступність складної навчальної інформації, її зрозумілість через зменшення ступені труднощі об'єктів для вивчення. Проте для ефективного виконання наочною своїх функцій, викладач має дотримуватися дидактичних вимог до створення і застосування таких посібників. Передусім зазначимо, що застосування презентацій при опануванні слухачами інноваційними знаннями має певні переваги. Це зокрема: можливість одночасно демонструвати і ілюструвати навчальні об'єкти чи явища; поєднувати текст з мультимедійними об'єктами (аудіо, відео, анімація); можливість використовувати вбудовані тести засобами Google-форм; можливість лектору скласти власну «дорожню карту» викладу теми; можливість застосувати презентацію як в режимі *of-line*, так і в режимі *on-line*.

Відмітимо, що сучасна система підвищення кваліфікації педагогічних працівників передбачає (крім розвитку таких компетентностей, як знання навчального предмета, фахових методик, технологій, розвиток умінь і навичок викладачів) використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі. Задля досягнення цілей ефективного розвитку професіоналізму викладачів учені пропонують, і з цим варто погодитися, інноваційні методи – метод «мозкового штурму» (брейн-тормінг), дискусійний метод, метод ситуаційного аналізу (*action learning*), ігровий метод, метод кейсів, метод проєктів, тренінгові методи, брифінг (*briefing*), проблемні методи тощо. Не зупиняючись докладно на їх характеристиках, зауважимо, що ці способи розвитку педагогічної майстерності викладачів передбачають не стільки формування теоретичних знань, скільки розвиток здатностей ефективного розв'язання професійно-педагогічних ситуацій.

Вибір того чи іншого способу опанування слухачами інноваційних знань і умінь здійснюється залежно від цілей, яких треба досягти [17] (дидактичних, виховних, розвивальних) у процесі розвитку їх педагогічної діяльності. Зокрема при викладі нового, достатньо складного навчального матеріалу використовується лекційний метод з домінуванням пояснення та інформаційного повідомлення; для опанування слухачами уміннями і навичками доцільно застосувати практичний показ, вправління (тренінг); для цілеспрямованого формування мотивації викладачів щодо доцільності професійного саморозвитку вартує застосувати проблемні методи (проблемний виклад, евристичний метод, дослідницький метод) у поєднанні з наочними методами, ігровими та імітаційними методами тощо; задля розвитку здатностей слухачів уміло розв'язувати педагогічні ситуації доцільно застосувати ситуаційний спосіб навчання у поєднанні з проблемними методами (проблемний виклад, евристичний метод).

У процесі вибору методів навчання в системі методичної роботи закладу професійної освіти важливо враховувати кількість і складність навчального матеріалу, рівень підготовленості слухачів до опанування інно-

ваційним змістом освіти, їх педагогічний досвід, вік слухачів, їх активність, інтерес до власного професійного розвитку, матеріально-технічне забезпечення занять, час навчання, організаційні умови тощо.

Методи навчання тісно пов'язані із засобами – природними чи спеціально створеними об'єктами, які формують навчальне середовище та беруть участь у навчальній діяльності «... як знаряддя праці вчителя і учнів» [1]. Науково-технічний процес зумовив діджиталізацію освітнього процесу, широке застосування інформаційних (цифрових) технологій та появу принципово інших засобів навчання. Ці нові інструменти педагогічної діяльності забезпечили відкритість освітнього середовища, структура якого передбачає цілеспрямоване застосування у навчанні інструментів, технологій та ресурсів глобального освітнього простору. Вказані нові засоби отримали назву «електронні освітні ресурси».

Вкрай швидкими темпами нині впроваджуються в освітню практику, зокрема в систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників, мобільні педагогічні програмні засоби – «... навчальні програми для підтримки та розвитку процесу навчання, що спрямовані на організацію самостійної роботи студентів та діяльність викладачів, доступність матеріалів яких визначається застосуванням мобільних пристроїв бездротового з'єднання» [20]. Такими інструментами «мобільного навчання» (*m-learning*) загального та спеціального призначення стають апаратні засоби (мобільні телефони, смартфони, електронні книжки, ноутбуки і нетбуки, кишенькові ПК, планшети тощо) та програмні засоби (мобільні системи підтримки навчання, мобільні педагогічні програмні засоби, системи зворотного зв'язку).

Таким чином, говорячи про вдосконалення професійної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти, важливо розуміти, що це складний процес. Професійна майстерність педагога є індивідуальним стилем у поєднанні з високою професійною компетентністю, що зумовлює вміння застосовувати традиційні та інноваційні технології, здійснювати професійну діяльність незалежно від умов соціального середовища та особливостей учнів. Саме тому і пояснювально-ілюстративні, і репродуктивні, і проблемні методи навчання (традиційні та інноваційні) мають поступово, цілеспрямовано реалізовувати пізнавальну активність, розвивати, вдосконалювати професійну майстерність в межах формальної, неформальної та інформальної безперервної педагогічної освіти викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти.

Обмеження дослідження:

- 1) обмежений час виконання наукового дослідження;
- 2) обмежена доступність оновлених даних в цілому через постійні зміни, спричинені війною, що триває.

Перспективи подальших досліджень. Методи розвитку педагогічної майстерності викладачів з відповідними засобами характеризують більше внутрішню сторону досліджуваного процесу, тоді як форми і технології – зовнішній аспект організації неперервного професійного саморозвитку педагогічних

працівників. На цих аспектах і зупинимо увагу у подальших матеріалах дослідження.

6. Висновки

1. У процесі дослідження сутності методів навчання констатовано, що успішність опанування знаннями і вміннями залежить як від правильного визначення цілей і змісту, так і від способів досягнення мети – методів навчання. Метод характеризує спосіб навчально-пізнавальної діяльності, всі її сторони. Прийом спрямований на розв'язання конкретного, завершеного завдання, яке є складовим усього комплексу завдань. Знання методів і прийомів навчання дає змогу будувати освітній процес так, щоб заохочувати слухачів до придбання нових знань, щоб із зростанням їхніх інтелектуальних надбань розвивалися і їхні пізнавальні здібності. Основними функціями методів навчання є: *освітня* (навчальна), *спонукальна*, *виховна* та *розвивальна*. Проаналізовано класифікації методів навчання і з'ясовано основні положення-узагальнення.

2. Сутність удосконалення професійної майстерності полягає в активізації позиції вчителя щодо розвитку особистісних якостей та професійних компетенцій, формуванні внутрішньої мотивації безперервно змінюватися з урахуванням домінуючих у суспільстві сучасних тенденцій, на основі нових запитів державної політики у галузі освіти.

Проведене дослідження дало змогу дійти висновку: для того, щоб розвинути педагогічну майстерність викладачів до досконалих, вищих рівнів варто послуговуватися комплексом методів навчання, де пояснювально-ілюстративні, репродуктивні способи опанування інноваційних знань і умінь мають системно-послідовно замінюватися пошуковими, дослідницькими методами, створюючи простір для розвитку творчого мислення.

Конфлікт інтересів

Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистого характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в цій статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних.

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автор підтверджує, що не використовував технології штучного інтелекту у процесі створення представленої роботи.

Подяка

Висловлюємо подяку професору Лузану Петру Григоровичу, який поділилася своїм розумінням і досвідом, що допомогло в проведенні дослідження.

Література

1. Гончаренко, С. У. (2012). Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне: Волинські береги, 192.
2. Кабиш, М. (2021). Суть і структура педагогічної майстерності викладача загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти. *Professional Pedagogics*, 2 (23), 108–118. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.108-118>
3. Knowles, M. S., Holton, E. E., Swanson, R. A. (2005). *The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*. London; New York : ELSEVIER Butterworth Heinemann.
4. Jones, F. H., Jones, P., Lynn, J., Jone, F., Jones, B. T. (2007). *Tools for Teaching: Discipline, Instruction, Motivation with Patrick Jones. Fredric H. Jones & Associates.*
5. Lemov, D. (2012). *Teach Like a Champion: 49 Techniques That Put Students on the Path to College. Your Coach n A Box.*
6. Teodoro, V., Mesquita, M. (2014). *ModellingSpace. Space of ideas' expression, modelling and collaboration for the development of imagination, reasoning and learning. Development of Pedagogical Methodology. Faculdade de Ciências e Tecnologia (UNL).*
7. İnönü, G. N., Demircan, H. Ö. (2023). Questioning as an instructional method: Exploring beliefs and reported practices of early childhood educators. *Teaching and Teacher Education*, 135, 104351. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104351>
8. Butler, D. L., Lauscher, H. N., Jarvis-Selinger, S., Beckingham, B. (2004). Collaboration and self-regulation in teachers' professional development. *Teaching and Teacher Education*, 20 (5), 435–455. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2004.04.003>
9. Vescio, V., Ross, D., Adams, A. (2008). A review of research on the impact of professional learning communities on teaching practice and student learning. *Teaching and Teacher Education*, 24 (1), 80–91. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2007.01.004>
10. Bakkenes, L., Vermunt, J. D., Wubbels, T. (2010). Teacher learning in the context of educational innovation: Learning activities and learning outcomes of experienced teachers. *Learning and Instruction*, 20 (6), 533–548. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2009.09.001>
11. Harris, A., Jones, M. (2010). Professional learning communities and system improvement. *Improving Schools*, 13 (2), 172–181. <https://doi.org/10.1177/1365480210376487>
12. Dolfing, R., Prins, G. T., Bulte, A. M. W., Pilot, A., Vermunt, J. D. (2020). Strategies to support teachers' professional development regarding sense-making in context-based science curricula. *Science Education*, 105 (1), 127–165. <https://doi.org/10.1002/sce.21603>
13. Schiering, D., Sorge, S., Keller, M. M., Neumann, K. (2023). A proficiency model for pre-service physics teachers' pedagogical content knowledge (PCK). What constitutes high-level PCK? *Journal of Research in Science Teaching*, 60 (1), 136–163. <https://doi.org/10.1002/tea.21793>
14. George, J. M., Lubben, F. (2002). Facilitating teachers' professional growth through their involvement in creating context-based materials in science. *International Journal of Educational Development*, 22 (6), 659–672. [https://doi.org/10.1016/s0738-0593\(01\)00033-5](https://doi.org/10.1016/s0738-0593(01)00033-5)
15. Pieters, J., Voogt, J., Roblin, N. P. (Eds.) (2019). *Collaborative curriculum design for sustainable innovation and teacher learning. Springer Nature Switzerland AG.* <https://doi.org/10.1007/978-3-030-20062-6>
16. Цільмак, О. М. (2017). Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу. Одеса: ОДУВС, 124.
17. Бондар, В. І. (2005). *Дидактика*. Київ: Либідь, 264.
18. Лузан, П. Г. (2003). *Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі*. Київ: Аграрна освіта, 224.
19. Дьомін, О. А. (2021). Теоретичні і методичні основи професійної підготовки бакалаврів із агроінженерії. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України.
20. Кононенко, А. В., Любчак, Ю. С. (2017). Традиційні та інноваційні методи викладання в системі української освіти: перспективи, результативність, недоліки. Вінниця, 28. Available at: <http://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/99950E9A-497C-4E05-9BE8-2C025F32AFFF.pdf>
21. Багрій, К. Л. (2016). Наочність у викладанні та її значення в навчальному процесі. *Проблеми освіти та методика викладання у вищій школі*, 1 (61), 260–268.
22. Кошук, О. Б. (2018). *Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із агроінженерії: теорія і методика*. Київ: Компрінг.

Received date 16.01.2024

Accepted date 20.02.2024

Published date 29.02.2024

Maryna Kabysh, PhD, Department of Ukrainian Language, Literature and Teaching Methods, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Kyivska str., 24, Glukhiv, Ukraine, 41400
E-mail: marinkabys@gmail.com